

KAPCSOLATI NAPLÓ – PLUSZOK ÉS MÍNUSZOK

ÚJ MÓDSZER AZ EGOCENTRIKUS KAPCSOLATHÁLÓZAT KUTATÁSÁBAN

Az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a mai magyar társadalomban című országos reprezentatív kutatás keretein belül először nyílt lehetőségünk a magyar társadalom kapcsolathálózatát más módszerek mellett (névgenerátor, pozíciógenerátor, méretgenerátor) kapcsolati naplóval is feltérképezni. A kutatás újszerűségét az egyéni kapcsolathálózat mérőeszközeinek ugyanazon mintán történő széleskörű alkalmazása mellett egy hazai viszonylatban új módszer, a kapcsolati naplóval történő felmérés is jelenti. A társas interakciók és kapcsolatok rendszere a személyközi integrációt biztosítja, ahol az egyéni kapcsolathálózatok kiterjedtsége, társadalmi csoportokat összekötő volta, valamint a kötések által elérhető és mobilizálható erőforrások együttesen képezik egy társadalom stabilitását, egységét (Utasi 2002, 2013, Albert–Dávid 2012, 2015, Kovách et al. 2016, Szabó–Oross 2016). A személyes kapcsolathálózat kiterjedtsége és összetétele hatással lehet a társadalmi integrációra. A témával foglalkozó tanulmányok az integráció szempontjából leggyakrabban az alábbiakat hangsúlyozzák: 1) az egyéni kapcsolathálózat kiterjedtsége a társadalmi integráltság egyik mutatója (akiknek nincsenek kapcsolatai, azok izoláltak); 2) minél heterogénebb az egyén kapcsolathálózata, annál integráltabbnak tekinthető (hozzájuk többféle hatás, információ jut el és nagyobb az esélyük a felfelé irányuló társadalmi mobilitásra is); 3) az erős kapcsolatok mellett gyenge kötésekkel is rendelkezők integrációja valószínűbb (előnyösebb helyzetben vannak azok az egyének, akiknek kapcsolathálózatuk nem csupán erős, családi, baráti kapcsolatokból áll) (Laumann 2006, Albert–Dávid 2012, Gerő–Hajdu 2015).

A kapcsolathálózati megközelítés speciális kutatási módszereinek eredményeivel megismerhetővé válnak az egyéni kapcsolathálózat mennyiségi és minőségi jellegzetességei; milyen hidakon, kapcsolatokon keresztül áramlanak a különböző erőforrások a társadalom egyes rétegei, csoportjai között és arról is, hogy melyek azok a társadalmi rétegek, csoportok, amelyek ebből kimaradnak.

Tanulmányunkban a fent említett kutatás almintájába került 345 válaszadó egyéni kapcsolathálózatának jellemzőit mutatjuk be méret, összetétel, valamint az inter-

akciók jellemzőinek szempontjából a kapcsolati naplóval generált adatok alapján. Az almintá ugyancsak reprezentatív a magyar társadalomra. Az eredményeket összevetjük – az összehasonlítás korlátainak ismeretében – a névgenerátor módszerrel kapott adatokkal a kötések összetétele (rokoni–nem rokon), és a bizalmasok, valamint a barátok száma szerint.

AZ EGOCENTRIKUS VIZSGÁLATOK ELŐZMÉNYEI MAGYARORSZÁGON

Az egocentrikus kapcsolathálózatok leírásakor használt változók közül általában a kapcsolathálózat méretét, illetve a hálózatok homofil–heterofil voltát elemzik. Utóbbi esetben azt vizsgálják, hogy a kapcsolathálózatban lévő személyek mennyire hasonlítanak a vizsgálati alanyra vonatkozó szociodemográfiai jellemzők mentén. Vizsgálják továbbá a rokon (*kin*) és nem rokon (*non-kin*) kötések számát, illetve az erős–gyenge kapcsolatok arányát. A kapcsolathálózatok jellemzésére a multiplexitást megragadó indexeket szintén gyakran alkalmazzák, általában a kontaktusok szorosságát mérve.

A magyar társadalom kapcsolathálózati jellemzőinek vizsgálata a nyolcvanas évektől kezdődően fokozatosan egyre inkább fókuszba került nemcsak a vizsgált témák szélesedő spektrumát illetően, hanem az alkalmazott módszerek tekintetében is (Sik 1988, Angelusz–Tardos 1991, 1998, 2002, 2006, 2011, Utasi 1991, 2002, 2006, 2008, 2013, Albert–Dávid 1998, 1999, 2003, 2007, 2012, Kopasz–Szántó–Várhalmi 2008). Az elmúlt időszakban több olyan tanulmány is született, ami a hazai egyéni kapcsolathálózati vizsgálatok főbb eredményeinek összefoglalására vállalkozott (Albert–Dávid 2015, 2016, Gerő–Hajdu 2015). Tanulmányunk elméleti részében ezért az idevonatkozó kutatási eredmények részletes ismertetése helyett inkább a hazai kapcsolathálózatok méretével és összetételével kapcsolatos meghatározó tendenciákat tekintjük át.

A vonatkozó kutatások eredményei szerint – részben a mérőeszközöknek¹ is köszönhetően – a rendszerváltás előtti években a magyar népesség személyes kapcsolatrendszerére a szűkösség és a „családiasság” volt jellemző, a kapcsolatok túlnyomó része rokon volt (Angelusz–Tardos 1991, Utasi 1991, Albert–Dávid 2015). A kilencvenes években folytatott vizsgálatok a rokon kapcsolatok dominanciájának erősödését, valamint az egyéni kapcsolathálózatok méretének további szűkülését emelték ki a nyolcvanas évek eredményeihez képest (Angelusz–Tardos 1998, 2002, Albert–Dávid 1998, 1999, 2015, Utasi 2002). Ehhez járult még hozzá az úgynevezett „osztályspecifikus bezáródás”, miszerint az egyes társadalmi rétegek egyre inkább saját határaik közé kényszerültek (Angelusz–Tardos 1998, Utasi 2002, Albert–Dávid 2003). Ugyancsak ebben az időszakban (80-as évek vége, 90-es évek eleje) a hazai felnőtt népesség egyharmada számított izoláltnak (a vizsgálatok azokat a válaszadókat sorolták ebbe a kategóriába,

1 A kapcsolatokra vonatkozó névgenerátor jellegű kérdések elsősorban az erős kötéseket mérték.

akik négy vagy annál kevesebb bizalmas kapcsolattal rendelkeznek), ami nemzetközi összehasonlításban is kirívó arány (Utasi 1991, Albert–Dávid 2012, Gerő–Hajdu 2015). A társadalmi izoláció mértéke az ezredforduló után sem változott, a 2006-os ISSP vizsgálat során a megkérdezettek 41%-a nyilatkozott úgy, hogy egy átlagos hétköznapon négy vagy annál kevesebb emberrel áll kapcsolatban (Albert–Dávid 2012).

A 2000-es évek második felében a személyes kapcsolathálózat relatív bővülése és átrendeződése volt jellemző: egyrészt növekedett a barátok átlagos száma, másrészt csökkent a rokonok száma és aránya az egyéni kapcsolathálózatokban. Azaz úgy tűnik, hogy a családi kapcsolatok helyett a barátok vették át a „bizalmas” szerepet, amely átrendeződés egyrészt a network-méret nemek szerinti kiegyenlítéséhez vezetett, másrészt nemi szempontból homogénebb kapcsolathálózatokhoz (Albert–Dávid 2012, 2015, 2016, Gerő–Hajdu 2015). A barátok jelenléte a bizalmas kapcsolatokban egyre hangsúlyosabb, ami arra utal, hogy a rokoni ismeretiségektől fokozatosan a választott kapcsolatok irányába tolódik el a kapcsolathálózatok összetétele (Pahl–Spencer 2004, Albert–Dávid 2012, 2015, 2016).

A barátok számát illetően nehéz egyirányú tendenciákat felrajzolni, az elmúlt két évtizedben ugyanis erős ingadozások figyelhetők meg az egyes kutatások eredményei között a barátok számát illetően (Albert–Dávid 1998, 2003, 2012, 2015, 2016). A mérések az átlagos barátszámot tekintve hullámzóak: 2000-ben 5,2, 2004-ben 4,2, 2011-ben 5,5, és a legutolsó, 2015-ös adat szerint 3 volt ez a szám. Ennél kiegyensúlyozottabb, és folyamatosan javuló tendenciát mutat ugyanakkor a baráttal rendelkezők aránya: 2000-ben a kérdezettek 70%-ának, 2015-ben pedig már 81%-uknak van legalább egy barátja (Albert–Dávid 2012, 2015, 2016). Az eddigi hazai vizsgálatok általános tapasztalata, hogy az életkor, valamint – az iskolai végzettség, munkaerő-piaci és jövedelmi helyzet által meghatározott – társadalmi státusz erős összefüggést mutat mind a kapcsolathálózat méretével, mind annak kiterjedtségével. Az életkor növekedése, a gazdasági inaktivitás, az alacsony iskolázottság korlátozza a kapcsolati javak elérhetőségét (Albert–Dávid 1998, 2003, 2015, 2016, Gerő–Hajdu 2015). A nem szerinti eltérések a kapcsolathálózat mérete és összetétele szempontjából az ezredforduló után elhalványultak, amelyet többek között a nők erőteljesebb munkaerő-piaci részvételével magyaráznak a kutatók (Angelusz–Tardos 2006).

EGOCENTRIKUS KAPCSOLATHÁLÓZATOK FELTÉRKÉPEZÉSE KAPCSOLATI NAPLÓVAL

A kapcsolati napló (*contact diary*) – meghatározott időintervallumban – napi rendszerességgel vizsgálja az egyéni kapcsolatrendszert. Ily módon a napló az egyén ön-bejegyzéseit tartalmazza aktuális kapcsolataira vonatkozóan (Fu 2005, Huszti 2015). A kapcsolati napló módszerét Gurevitch (1961) alkalmazta először a hatvanas évek elején az egyének ismerősi körének kiterjedtségének és méretének megbecslésére. Gurevitch azt kérte a megkérdezettektől, hogy jegyezzék le és adott szociodemográfiai kérdések mentén jellemezzék azokat a személyeket, akikkel az adott napokon találkoztak. Az első naplós adatfelvétel nem volt reprezentatív, viszont a foglalkozás típusa szerint széles spektrumot fogott át. A kapcsolati naplóból származó adatok alapján világosan kimutathatóvá váltak a különböző munkahelyi pozíciót betöltő egyének kapcsolathálózatának, elsősorban a kapcsolathálózatok összetételének különbségei (Sola Pool–Kochen 1978, Fu 2005, Huszti 2015). Azóta többen is használták ezt az adatgyűjtési formát (Sola Pool–Kochen 1978, Freeman–Thomson 1989, Lonkila 1999). Egyik fontos megállapításuk a napló, mint módszer alkalmazásával kapcsolatban, hogy a megkérdezettek elsősorban a hosszú és érzelmileg meghatározó beszélgetésekre emlékeznek legnagyobb eséllyel, így javarészt ezek a kapcsolatok kerülnek be a kapcsolati naplóba (Huszti 2015). Sola Pool és Kochen (1978) vizsgálata kissé másképpen zajlott, mint korábban Gurevitch-é. A kutatók azt kérték a megkérdezettektől, hogy csak azokat az ismerőseiket jegyezzék fel a naplóba, akikkel a vizsgált időszakban legalább kétszer találkoztak, akiknek tudták a nevét, és akiket legalább üdvözöltek. Ebben a kutatásban már fel kellett jegyezni a fenti paramétereknek megfelelő telefonbeszélgetéseket, levelezéseket is. Az említések száma és a vizsgált időszak alapján a szerzők háromféle mintázatot különböztettek meg: 1) hétvégi, átlagosan 7–9 említés, 2) maximum 17 kapcsolatot tartalmazó napok, 3) nagyon aktív napok (30 körüli bejegyzés) (Sola Pool–Kochen 1978, Huszti 2015). Freeman és Thompson az 1980-as évek végén végzett kapcsolathálózati vizsgálataik alapján arra jutottak, hogy a naplós adatfelvétellel azokra a másokra lehet jó becslést adni a megkérdezettek teljes ismerősi köréből, akikkel a vizsgált időszakban aktív kapcsolatban volt az egyén. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy azok a személyek is az egyén ismerősi köréhez tartoznak, akikkel az adott időszakban nem valósult meg kapcsolat (Freeman–Thompson 1989, Huszti 2015). A naplós adatfelvétel pioníriái között kell említeni Lonkila kutatását a kilencvenes évek elejéről. Kutatása során középiskolai tanárokat kért meg arra, hogy 15 napig vezessenek naplót és olyan találkozásokat jegyezzenek fel, amelyek során valamilyen lényeges információcsere zajlott és ezek a beszélgetések nem részei a napi rutinnak (pl. nem kellett feljegyezni a közvetlen családtagokkal történő találkozásokat, melyek rutinszerűek voltak és nem tartalmaztak fontos információkat). Lonkila a vizsgált két hetes periódus után arra kérte a válaszadókat,

hogy azokat a kapcsolataikat is írják fel, akik fontosak számukra, de az adott időszakban nem találkoztak velük. Ebben a kutatásban már a kapcsolathálózat sűrűségét is vizsgálták (Lonkila 1999, Huszt 2015).

Yang-Chih Fu vonatkozó kutatásait a 2000-es évek elején kezdte Taiwanon. Fu, bár figyelembe vette a korábbi naplós kutatások tapasztalatait, bizonyos szempontból tovább is lépett azokon. Fu már nemcsak az ismerősök, hanem az idegenek feltűntetését is kérte a vizsgálati személyektől, továbbá az ugyanazzal a személlyel történő többszöri találkozást is feljegyeztette a megkérdezettekkel. Fu nagy hangsúlyt fektetett és tovább bővítette az egyén kapcsolathálózatának minél részletesebb megismerését: több szempontú névinterpretáló kérdéssort is kidolgozott, mely alapján a naplóba bekerült személyeket meglehetősen részletességgel kell a naplót kitöltő kérdezettnek jellemeznie (Fu 2005, 2007, 2008, Fu–Ho–Chen 2013; Yen–Fu–Hwang 2016).

Az eddig alkalmazott naplós kutatások a fentiekben leírt különbségek mellett a naplóvezetés idejét tekintve térnek el leginkább egymástól: a skála hét (egy hét) és száz nap között mozog. Az eddigi hazai alkalmazások egy hétről szóltak (Huszt–Dávid–Vajda 2013, Huszt 2015, Lukács–Dávid 2015, Dávid et al. 2016). Epidemiológiai kutatásokban már egyre gyakrabban alkalmaznak 24, vagy 48 órát átfogó kapcsolati naplókat, amikor egy-egy járvány megbecsülésére, terjedésének modellezésére kerül sor (Mossong et al. 2008, Kretzschmar–Mikolajczyk 2009, Fu–Wang–Chuang 2012, Read et al. 2012).

Az eddigi kutatások alapján megállapítható, hogy bár a naplós adatfelvétel igen időigényes és nagy szívesség a mintába bekerülőktől, a napló segítségével gyűjthető adatok olyan gazdag és részletes információt nyújtanak az egyén aktív és aktuális kapcsolatrendszeréről, ami más módszerekkel nehezen megvalósítható. A hagyományos névgenerátorokhoz képest a kapcsolati napló mint módszer előnye, hogy egyrészt valós interakciókat vizsgál, másrészt az egyén tágabb kapcsolathálózatát is eléri, így az erős kötésekön kívül a társadalmi mobilitás és beágyazottság szempontjából oly fontos gyenge kötések is megjelennek. A mérőeszköz hátránya, hogy jelentős időt és energiát követel a résztvevőktől, gyakori a kitöltés félbehagyása, ezért különösen hangsúlyos szerepet kap a résztvevők motiválása (Fu 2005, 2007, Huszt–Dávid–Vajda 2013, Huszt 2015, Dávid et al. 2016).

A hazai kapcsolati napló módszer a klasszikusnak számító vizsgálatok legfontosabb módszertani megállapításait figyelembe véve került kidolgozásra 2010-ben. Magyarországon az első adatfelvétel 2010–11-ben zajlott Nyíregyházán, ahol 142 megkérdezett egy héten keresztül jegyezte le interakcióit az előre megadott instrukciók alapján (Huszt–Dávid–Vajda 2013, Huszt 2015, Dávid et al. 2016). 2012-ben a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetének koordinálásával indult a Keresztény Roma Szak-

kollégiumi Hálózat hallgatóinak négy éves utánkövetéses vizsgálata, ahol az adatfelvétel első három hullámában összesen 153 szakkollégista vezette ugyancsak egy héten keresztül kapcsolati naplóját (Lukács–Dávid 2015, Dávid–Husztí–Lukács 2016). Ez utóbbi esetben a kutatás longitudinális jellege miatt lehetőség van a kapcsolathálózatok dinamikájának megfigyelésére is.

MÓDSZER

A 2015 tavaszán megvalósult nagymintás országos integrációkutatáshoz egy két-napos kapcsolati naplót dolgoztunk ki. Az egy hét helyett két napra történő lerövidítésnek fő oka az volt, hogy a naplós adatfelvételt egy hosszabb kérdőív felvétele előzte meg, így nem szeretnénk volna a válaszadókat további, nagyobb kéréssel fárasztani. A hosszabb időintervallum helyett két napot felmérő naplóval a kitöltést visszautasítók arányát is próbáltuk csökkenteni. Az országos reprezentatív kutatás különlegességét többek között az is adja, hogy a kapcsolati napló módszerét szociológiai célokra legjobb tudomásunk szerint mindezidáig csak nem reprezentatív, valamint kisszámú mintán alkalmazták. A már említett epidemiológiai kutatás mintája reprezentatív és nagyszámú volt, viszont mindössze 24 órát ölelt fel (Fu 2005, Fu–Wang–Chuang 2012, Husztí 2015, Dávid et al. 2016).

Jelen kapcsolati naplóba a válaszadók két egymást követő, véletlenszerűen kijelölt napon jegyezték le interakcióikat: hol, mennyi ideig és milyen formában beszéltek a megjelölt személyekkel (személyesen, telefonon, online csatornákon). Azt kértük, hogy mindazokat a személyeket jegyezzék fel, akikkel a köszönésen kívül beszélgetésbe elegyedtek². A napló kitöltését a kérdezetteknek a kézhezvétel utáni napon el kellett kezdeniük. Ehhez részletes instrukciók álltak rendelkezésükre, illetve a kérdezőbiztosok a napló átadásakor egy próbasort segítettek kitölteni. A kapcsolati napló 2010-es hazai kialakítása, majd alkalmazása során világossá vált, hogy a kérdezetteket részletesen instruálni kell arról, hogy pontosan mit vár tőlük a kutatás. Annak érdekében, hogy a naplóvezetés közben felmerülő kérdésekre egyértelmű választ tudjunk adni, a napló borítóján több pontból álló útmutatót állítottunk össze a korábban megfigyelt, gyakran előforduló kérdések mentén. (Például: Mikor célszerű megírni a naplót? Napközben folyamatosan, vagy este? Mennyi időt vesz ez igénybe? Kiket kell felírnom? Akiknek csak köszönök, azok kerüljenek be a naplóba? Egy személyt csak egyszer, vagy többször is be kell írnom egy nap alatt?) Az útmutatón kívül a kitöltés lépéseit is pontokba

2 „A naplóba azok nevét kell rögzíteni, akikkel az adott napon Ön a köszönésen kívül beszélt. Kérjük, írjon be mindenkit, akivel egymás üdvözlésén kívül beszélt! Abban az esetben, ha az Ön munkaköréből fakadóan ügyfelekkel, vevőkkel, kliensekkel stb. beszél, csak abban az esetben jegyezze fel őket a naplóba, ha a beszélgetés során nemcsak a munkájához kapcsolódó témáról beszéltek (pl. boltos, eladó, postás, banki ügyintéző, könyv-, újságárus stb.).”

szedtük, megkönnyítve a felidézés menetét. Olyan kérdéseket írtunk össze, melyek iránymutatóul szolgálnak egy-egy nap eseményeinek átgondolásához és ez alapján a kapcsolatok felidézéséhez.³

A kitöltési útmutató utolsó instrukciója arra vonatkozott, hogy a megkérdezett a naplóban megadott szempontok alapján jellemezze azokat a személyeket és szituációkat, amelyek bekerültek a naplóba. A napló „belső” része a megnevezett személyekkel (alterekkel) kapcsolatban 19 darab, úgynevezett névinterpretáló kérdést tartalmazott külön az első, és külön a második vizsgálati napra vonatkozóan. A naplót – ugyancsak korábbi tapasztalatok alapján – három napszakra osztottuk, így a megkérdezettek az alapján is átgondolhatták egy-egy napjukat, hogy a délelőttre, délutánra és az esti időszakra fókuszálnak. A naplóba került személyekkel kapcsolatban első lépésben az adott interakciót kellett jellemezniük a megkérdezetteknek három névinterpretáló kérdés mentén: 1) a beszélgetés módja, 2) helyszíne, 3) időtartama. Ezek után a naplóban említett személyek szociodemográfiai jellemzőire (nem, kor, iskolai végzettség), a kapcsolat jellemzőire (a kapcsolat természete, honnan és mióta ismerik egymást), valamint a kapcsolat erősségének dimenzióira kérdeztünk rá (milyen gyakran beszélnek, mennyire fontos kérdéseket, mennyire személyes problémákat szoktak megbeszélni egymással, mennyire jellemző, hogy szívességet/kölcsönt kérnek egymástól, valamint mennyire kedveli a megkérdezett a megjelölt személyt, mennyire fontos számára, mennyire bízik benne).

A két nap interakcióin túl a kitöltők egy plusz oldalon kiegészíthették a naplóba két nap alatt bejegyzett alterek listáját, így tulajdonképpen ezen névgenerátor segítségével olyan személyek is bekerülhettek a feltárt kapcsolathálózatba, akikkel a vizsgált két napon ugyan nem voltak kapcsolatban a megkérdezettek, de fontos szerepet játszanak az életükben.⁴

Az általunk használt névinterpretáló kérdéssor abban tér el az eddig alkalmazottaktól, hogy a Granovetter által még a hetvenes évek első felében (1973, 1974) definiált

---

3 „Kérjük, gondolja át, hogy a mai nap folyamán, reggeltől estig kikkel beszélgetett néhány percet! Kivel beszélgetett az otthonában, a lépcsőházban, a liftben, az utcán, a buszmegállóban a munkahely felé tartva, stb.? Kivel beszélgetett legalább néhány percet az iskolában, munkahelyén, az ebédlőben, stb.? Kivel beszélgetett telefonon, e-mailen, Skype-on, Viberen, Messengeren? Kivel beszélgetett a munkából hazafelé tartva, az esti vacsorához vásárolva, stb.? Kivel ült be munka után egy kávéra beszélgetni kicsit? Kivel beszélgetett hazaérve? Kivel beszélte meg az aznapi történeteket, a tévében látottakat, stb.? Kivel ment el sörözni egyet? Kivel beszélgetett valamilyen szabadidős tevékenysége során (torna, jóga, tánc, foci, tollaslabda, kártya, stb.)? Írja be a napló 1. oszlopába azoknak a nevének, akikkel ily módon beszélt.”

4 „Kérjük, itt most azokat a személyeket sorolja fel és jellemezze a megadott szempontok szerint, akikkel nem beszélt az elmúlt két napon sem személyesen, sem telefonon, sem internet segítségével, de valami miatt fontosak az Ön számára!”

kötéserősséget operacionalizáltuk. Granovetter szerint négy olyan jellemző van, mely meghatározza a kapcsolatok erősségét: 1) az intimitás, 2) a kapcsolat intenzitása, 3) az interakciók gyakorisága, illetve 4) a különböző szolgáltatások reciprocitása (Granovetter 1973, 1974). Kutatásunkban az intimitást olyan névinterpretáló kérdésekkel mértük, amelyek azt vizsgálták, hogy mennyire jellemző az, hogy a kérdezett fontos kérdéseket beszél meg a megnevezettel, mennyire bízik meg a megnevezett személyben, illetve mennyire jellemző, hogy elmondja személyes problémáit a megnevezett személynek. A kapcsolat intenzitását azzal mértük, hogy a kérdezett mennyire kedveli a megnevezett személyt, illetve hogy mennyire fontos az alter, míg az interakciók gyakoriságát az adott személlyel általában megvalósuló beszélgetések előfordulásával. A legtöbb nehézséget a reciprocitás operacionalizálása jelentette. A kapcsolat erősségének ezt a dimenzióját végül olyan kérdésekkel mértük, mint a személyes probléma megosztása, illetve a bizonyos élethelyzetekben történő segítség/szívesség/kölcsön kérésének reciprok jellege.⁵ A névinterpretáló kérdéseknél fontos megjegyezni, hogy a lehetséges válaszokat előre kódoltuk, és zárt kérdésként, több esetben skálát alkalmazva határoztuk meg. Az előzetes naplós adatfelvételek azt mutatták, hogy ez egyszerűbbé, egyértelműbbé és nem mellékesen gyorsabbá teszi a napló kitöltését. A kapcsolat természetét, típusát például 1–17 közötti számokkal jelölhettük, mely lista tartalmazta a közeli családtagoktól kezdődően a munkatársakon, szomszédokon keresztül egészen a laza ismeretségig előforduló kapcsolattípusokat. Az alkalmazott lista kialakítását is a korábban végzett kutatások tapasztalatai segítették (Husztai 2015, Dávid–Husztai–Lukács 2016).

Az említett személyek mellett a megkérdezetteknek tehát a névinterpretáló kérdések mátrixába az általunk megadott kódszámok közül kellett választani és beírni azt a megfelelő helyre. A kapcsolat erősségét mérő kérdéseket minden esetben 1–4-ig terjedő skálán kellett jelölni a kérdezettnek, ezzel is könnyítve a válaszadást. A vizsgált személy és az általa megnevezett alterek közötti érzelmi töltet jelölése -2 és +2 között vehetett fel értékeket beleértve a nullát is. Ezen itemek alkalmazása a témában alkalmazott itemsornak felel meg, lehetővé téve az összehasonlítást (Pál et al. 2015).

A kapcsolati naplón keresztül tehát feltártuk a kapcsolathálózat nagyságát (hány alter alkotja a networköt), összetételét (milyen szociodemográfiai jellemzőkkel bíró alterek szerepelnek a kapcsolathálózatban), valamint a kapcsolatok típusát és erősségét is mértük (milyen kapcsolatban van és mennyire áll közel ego alterhez).

5 „Mennyire jellemző, hogy Ön bizonyos helyzetekben segítséget/szívességet/kölcsönt kér a megnevezett személytől? (Ne csak anyagi jellegű szívességre, kölcsönre gondoljon!)”. „Mennyire jellemző, hogy a megnevezett személy bizonyos helyzetekben segítséget/szívességet/kölcsönt kér Öntől? (Ne csak anyagi jellegű szívességre, kölcsönre gondoljon!)”

A MINTA JELLEMZÉSE

A kutatás során az alapkérdőív kitöltése után a számítógép véletlenszerűen jelezte a kérdezőbiztosok számára a naplós adatfelvételt, ezzel is elősegítve, hogy az al minta is reprezentatív legyen a teljes magyar felnőtt lakosságra. Az esetek közel felénél a kérdezett visszautasította a napló kitöltését, a kiosztott naplókat viszont a válaszadók 82%-a sikeresen kitöltötte és vezette. A kérdezőbiztosokkal készített fókuszcsoporthoz beszélgetésből kiderült, hogy a mérőeszközt a férfiak, az alacsony iskolai végzettségű, idősebb megkérdezettek utasították vissza legnagyobb arányban. Ugyancsak a tapasztalatok szerint a kapcsolathálózat méretének szempontjából az izoláltak, valamint a kiterjedt kapcsolathálózattal bírók vállalták kevésbé a kapcsolati napló kitöltését.

Az országos reprezentatív felmérés során a 2687 megkérdezettből összesen 345-en töltötték ki a kapcsolati naplót. A továbbiakban a naplót kitöltő személyek (N=345) kapcsolathálózatát vizsgáljuk. Az elemzés szempontjából szerencsés, hogy a szubjektív tapasztalatokat cáfolva a naplót kitöltők csoportja – a súlyozott adatokon – a szociodemográfiai változók közül csak nem tekintetében különbözik szignifikánsan a naplót nem kitöltők csoportjától: körükben magasabb a nők aránya – 61 versus 52%.

A mintába kerülők 56%-a legalább érettségivel vagy magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik (részletesen lásd *1. táblázat*, ego-ra vonatkozó oszlop). A naplót kitöltők átlagéletkora 46,5 év (szórás 16,9), a legfiatalabb 18, a legidősebb válaszadó 90 éves volt. A megkérdezettek 56%-a házas, illetve élettárral él. A megkeresett háztartások nagysága átlagosan 2,6 főből áll (szórás 1,3), a legkisebb egyszemélyes, a legnagyobb pedig 8 fős. A leggyakoribb háztartástípus a mintában a kétfős volt (35%), az egyedül élők aránya 21%. A válaszadók fele (50%) alkalmazott, negyedük nyugdíjas (öregségi, rokkant, özvegyi) (26%), 6%-uk munkanélküli, de a naplót kitöltők között találunk vállalkozókat (5%) és tanulókat (6%), szülési szabadságon lévőket (5%), valamint alkalmi munkákból élőket (1%) is. A naplót kitöltők fele (50%) városban él, harmaduk (29%) falvakban, 21%-uk pedig a fővárosban.

1. táblázat. A kérdezettek és ismerőseik megoszlása a főbb szociodemográfiai változók mentén

	Ego		Alter	
	N	%	N	%
Nem				
Férfi	133	39	1144	44
Nő	212	61	1443	56
Kor	Átlag: 46,5 (szórás: 16,9)		Átlag: 43,9 (szórás: 17,3)	
Életkori csoportok				
18>	-	-	131	5
18–29	74	22	563	22
30–39	63	16	452	18
40–49	61	19	503	20
50–59	59	17	476	18
60–69	50	15	325	13
70+	38	11	220	9
Iskolai végzettség				
Felsőfokú oklevél, diploma	67	19	521	20
Szakközépiskolai és gimnáziumi érettségi	126	37	898	35
Szakmunkásképző	91	26	749	29
8 általános vagy kevesebb	61	18	393	16
Összesen	345		2587	

EREDMÉNYEK

A kapcsolathálózatok jellemzését a network méretének leírásával kezdjük, majd az összetételt vizsgáljuk meg az alterek szociodemográfiai jellemzői, valamint a kapcsolat minőségét leíró változók mentén. Az eredmények bemutatásánál felhívjuk a figyelmet a valós interakciók nyomán generált, illetve az utólagosan „további fontos kapcsolatként” kiegészített alterek közötti különbségre. Elemzésünkben a két nap alatt a kapcsolati naplóba bejegyzett személyekkel (alterekkel) megvalósult beszélgetéseket valós interakcióként értelmezzük, így külön részletezzük a kapcsolathálózat méretét mutató alterek számát, illetve az ezen alterekkel megvalósuló interakciók, beszélgetések számát. Emellett külön kitérünk a naplóba a két vizsgált nap során lejegyzett személyek, illetve a két nap során nem realizálódó, de fontos kapcsolatként pluszban feljegyzett személyek kapcsán leírható kapcsolathálózat jellemzésére is. Az elemzés során a nem, életkor, iskolai végzettség, családi állapot, gazdasági aktivitás, valamint településtípus változók mentén vizsgáltuk az egyéni kapcsolathálózatok közötti különbségeket.

A KAPCSOLATHÁLÓZATOK MÉRETE

A vizsgált két nap alatt a naplót kitöltők összesen 2023 személlyel megvalósult 3816 interakcióról számoltak be. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek két nap alatt átlagosan 5,7 személlyel (szórás 3,7, min. 0, max. 23), átlagosan 10,9 beszélgetést folytattak (szórás 7,4, min. 0, max. 39) (lásd 2. táblázat). A naplót kitöltők 75%-a a két nap során lejegyzett altereken túl további fontos kapcsolatokkal egészítette ki kapcsolathálózatát, összesen 564 alterrel. A válaszadók átlagosan 1,6 olyan altert írtak hozzá kapcsolati naplójukhoz, akikkel a vizsgált két nap során ugyan nem beszéltek, de fontos kapcsolatnak tartják őket (szórás 1,7, min. 0, max. 9.). A két nap során lejegyzett altereket és a pluszban beírt fontos kapcsolatokat együtt vizsgálva a kapcsolathálózatok átlagosan 7,2 altert tartalmaznak (szórás 4,6), a legkisebb egytagú, a legkiterjedtebb networköt pedig 29 alter alkotja.

2. táblázat. A naplóban és további fontos kapcsolatként említett alterek (N=345)

	Alterek száma	Network-méret (átlag)
Naplóban említett alter	2023	5,7
További fontos kapcsolatként beírt alter	564	1,6
Összesen	2587	7,2

A Nyíregyházán 2010–11-ben felvett kapcsolati naplókba az egy hetes kérdés során a megkérdezettek átlagosan 2,46 altert jelöltek meg naponta, azaz a két napra szűkített napló az egy hétig vezetett naplóhoz hasonló napi átlagos alterszámot eredményezett (Huszt-Dávid-Vajda 2013, Huszt 2015).

Az ezredforduló után készült network-vizsgálatokhoz hasonlóan a kapcsolathálózat méretét, valamint a lejegyzett interakciók számát illetően nem találunk szignifikáns különbséget a nők, illetve a férfiak között (Albert-Dávid 2012, 2015). Mintánkban az iskolai végzettség szerint képzett csoportok között sem mutatható ki statisztikai különbség a network-méret szempontjából. Az életkor, családi állapot, a munkaerő-piaci státusz, valamint a településtípus szerint azonban jelentős különbség van mind a kapcsolathálózatok kiterjedtsége, mind a két nap alatt vizsgált interakciók vonatkozásában.

A megkérdezettek életkora negatív összefüggést mutat az interakciók számával ($r=-0,147^{**}$), vagyis minél idősebb a kérdezett, annál kevesebb beszélgetést jegyzett le a kapcsolati naplóba a vizsgált két nap alatt. Az egyes életkori csoportok közötti különbségeket vizsgálva azonban látható, hogy az összefüggés nem teljesen lineáris. A legtöbb interakciót átlagosan a 30–39 éves korosztályhoz tartozók folytatták a vizsgált két nap alatt (12,8). Az 50–59 éves korosztályba tartozók rendelkeznek a legkedvezőbb network-mutatókkal: az ötvenes éveikben járó válaszadók átlagosan 11,8 interakciót

jegyezték le kapcsolati naplójukba, valamint ők rendelkeznek a legkiterjedtebb kapcsolathálózattal (9,1 alter), ugyanakkor a szórás is ebben a csoportban a legmagasabb. A legkedvezőtlenebb helyzetben a 70 éves vagy idősebb kitöltők vannak, akik szignifikánsan kevesebb interakciót jegyezték le (8,5), és kisebb kapcsolathálózattal bírnak a többi életkori csoporthoz képest (5,9 alter). A családi állapot jól magyarázza ezeket a különbségeket, hiszen a 30–39, valamint az 50–59 éves korosztályba tartozók között legmagasabb a társsal élők aránya (70%), a 70 éves vagy idősebb válaszadók körében pedig a legalacsonyabb. Ebben a korcsoportban – a munkahelyi kötések kikopásával – a családnak még erőteljesebb az integráló funkciója (Tóth 2012).

A két nap alatt – a korábbi kutatási eredményeket szintén megerősítve – a legtöbb interakciót a házasok (12,2), az élettársi kapcsolatban élők (11,5), illetve az egyedülállók (10,9) jegyezték le, a legkevesebbet pedig az özvegyek (7,1). Összességében a legkiterjedtebb kapcsolathálózattal a házasok (8,1 alter), valamint az egyedülállók (7 alter) rendelkeznek, a legkisebbel pedig az özvegyek (5,8 alter). Ezzel természetesen összefügg az életkor is. Korosztályonként tovább vizsgálódva látható, hogy a házasok, élettársi kapcsolatban élők pozitív network-jellemzői csak 50 éven felül érvényesülnek. A 30–49 éves korosztályban a különélők, elváltak (fontos megjegyezni, hogy a minta ezen csoportját szinte kizárólag nők alkotják), a 30 évnél fiatalabb válaszadók esetében pedig az egyedülállók rendelkeznek nagyobb méretű kapcsolathálózattal.

A gazdasági aktivitást vizsgálva a legtöbb interakciót a tanulók (12,9), illetve vállalkozók (12,1) jegyezték le a kapcsolati naplóba, a legkevesebbet az alkalmi munkákból élők, a nyugdíjasok, valamint a szülési szabadságon lévőek. Az interakciók átlagos száma ez utóbbi csoportoknál egyformán 8,7 volt.

A kapcsolathálózat mérete, valamint a két nap alatt folytatott interakciók száma a településtípussal is összefüggött. A kapcsolathálózat méretét illetően a kapcsolat lineáris volt: a személyközi integráció foka a falvakban erősebbnek bizonyult. A falvakban élők rendelkeznek a legtöbb ismerőssel (8,3), a fővárosban élők pedig a legkevesebbel (6,6). Az interakciók száma nem teljesen követi ezt az összefüggést. A legtöbb beszélgetést a vizsgált két nap alatt a falvakban élők (12,2) folytatták, a legkevesebbet a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban élők (8,9). A fővárosban 10,5, a városokban 11,2 interakció volt jellemző átlagosan a vizsgált két nap során.

NETWORK-KOMPOZÍCIÓ

A naplót kitöltők szociodemográfiai szempontból saját magukhoz hasonló ismerősi körrel rendelkeznek, azt mondhatjuk tehát, hogy a kapcsolati napló által feltárt kapcsolathálózatok erősen homofilek (lásd 1. táblázat). Adataink megerősítik a korábbi kutatások eredményeit, miszerint a férfiaknak inkább férfi, a nőknek inkább női ismerősei vannak (Albert–Dávid 2012, Huszt 2015). Ugyanígy igaz, hogy a megkérdezettek kapcsolathálózatában legnagyobb arányban a sajátjukhoz hasonló iskolai végzettségű kötéseket találunk (Angelusz–Tardos 1998, Albert–Dávid 2012, Huszt 2015). Ez az összefüggés még erősebben megjelenik a nem rokon, azaz a választott kapcsolatok esetében. Mintánkban életkor szempontjából is a homofil kapcsolatok jellemzőek, a megkérdezettek és az ismerőseik életkora között pozitív korreláció áll fenn ($r=0,357^{**}$), a hasonló korcsoportba tartozó válaszadók ismerőseinek legnagyobb hányada ugyanabból a korosztályból kerül ki.

A két nap alatt lejegyzett és további fontos kapcsolatként említett alterek közötti különbségek

A kapcsolati napló lehetőséget adott arra is, hogy olyan személyeket is meg tudjanak jelölni a megkérdezettek, akikkel a vizsgált napokon nem találkoztak, de valamiért fontosak a számukra. A naplóban további fontos kapcsolatként megjelölt ismerősöket összehasonlítottuk azokkal az alterekkel, akikkel a válaszadók tényleges interakcióban voltak a vizsgált időszak alatt.

3. táblázat. A naplóban két nap alatt és további fontos kapcsolatként említett ismerősök megoszlása a kapcsolat típusa szerint

Kapcsolat típusa	Két nap alatt a naplóban említett alter		További fontos kapcsolatként beírt alter		Alterek összesen	
	N	%	N	%	N	%
Rokon	873	44	338	62	1211	48
Nem rokon	1118	56	206	38	1324	52
	1991	100	544	100	2535	100

($p=0,000$)

A két nap alatt bejegyzett alterek között szignifikánsan nagyobb arányban találunk nem rokon kapcsolatokat. Ez nagyban igazolja a módszer erősségét, miszerint a valós kapcsolatokat feltáró naplóban sokkal inkább megjelennek az egyén közvetlen környezetében lévő gyenge, a társadalmi integráció szempontjából fontos kapcsolatok (lásd 3. táblázat). A további fontos kapcsolatokat illetően a válaszadók inkább erős kötésekkel egészítették ki a napló által generált kapcsolathálózatot, legfőképpen egyéb

rokont (31%), barátot (23%), testvért (13%), gyermeket (9%) és szülőt (9%) említettek a további fontos kapcsolatok között.

Rokoni, nem rokon kapcsolatok

Fontos hangsúlyozni, hogy a rokon kapcsolatok egyrészt erős, támogató közeget biztosíthatnak az egyén számára, az emocionális biztonságot adó erőforrásokon túl ugyanakkor a rokon kapcsolatok túlsúlya a kapcsolathálózat „bezáródását” is eredményezheti, akadályozva a nem rokon, vagy gyenge kötések kialakulását, így a társadalmi mobilitást és az integrációt is (Coleman 1988, Portes 1998). Annál is inkább, mivel a rokon kapcsolatok sokkal hasonlóbbak társadalmi státusz (iskolai végzettség) szempontjából a megkérdezettekhez.

A kapcsolati naplóban szereplő névinterpretáló kérdésekben a megkérdezetteknek többek között azt is jelölniük kellett, hogy milyen kapcsolat fűzi őket a bejegyzett személyhez. A 3. táblázat szerint a naplót kitöltők kapcsolathálózatának 48%-át a rokon (*kin*) kapcsolatok alkotják, ez egybecseng a korábbi kutatási eredményekkel (Albert–Dávid 2007, 2015, 2016). A nem rokon (*non-kin*) kapcsolatokon belül legnagyobb arányban a barátok (17%), továbbá az ismerősök (10%) kerültek be, akikkel a vizsgált két nap alatt összefutottak a válaszadók, valamint jelenlegi munkatársakat (8%) találunk még nagyobb arányban (lásd 4. táblázat). Az egyéb kapcsolatok között főképp olyan altereket említettek a kitöltők, akikkel munkájuk során kapcsolatba kerülnek (pl. vevők, ügyfelek), vagy valamilyen szolgáltatás igénybevétele miatt találkoznak (pl. posta, banki asszisztens, gyógytornász).

Adataink nem támasztják alá azon korábbi kutatások eredményeit, miszerint a nők kapcsolathálózatában a rokon kötések dominánsabban jelennek meg (Utasi 1990, Angelusz–Tardos 1991, Utasi–Páthy–Hári 2004, Albert–Dávid 2015). Életkor szempontjából sem találtunk statisztikai eltérést a *kin* kapcsolatok arányában.

A családi állapot ugyanakkor nagymértékben meghatározza a rokon kapcsolatok arányát az egyéni kapcsolathálózatban: a rokon kapcsolatok aránya az egyedülállók esetében legalacsonyabb (a teljes network mindössze 38%-a *kin* kapcsolat), valamint az özvegyek (43%), továbbá a különélők-éltáltak (50%) körében (Vastagh–Huszár 2008). A rokon kapcsolatok aránya az élettárral élőknél, valamint a házasoknál a legmagasabb (54, illetve 52%).

4. táblázat. A kérdezettek ismerőseinek megoszlása a kapcsolat típusa szerint

Kapcsolat típusa	Alterek száma	%
Házastárs/élettárs	169	7
Partner (barát/barátnő)	49	2
Szülő	200	8
Gyermek	299	12
Testvér	141	5
Egyéb rokon	353	14
Barát/Barátnő	444	17
Régebbi szomszéd	41	2
Jelenlegi szomszéd	95	4
Régebbi munkatárs	59	2
Jelenlegi munkatárs	195	8
Egyéb munkahelyi kapcsolat (pl. portás, takarító)	20	1
Tanár, osztálytárs	27	1
Szolgáltató (pl. boltos, postás, fodrász)	151	5
Ismerős (pl. utcabeli, vagy valamilyen tevékenységhez tartozó személy (konditerem, közlekedés)	253	10
Egyéb	49	2
	2535	100

Az alacsony iskolai végzettségű (legfeljebb 8 általános) csoportban a családi kapcsolatok erőteljesebbek (56%), az ennél magasabb iskolai végzettséggel bírók körében a nem rokoni kapcsolatok fordulnak elő gyakrabban. Ha gazdasági aktivitás szempontjából vizsgáljuk a válaszokat, azt mondhatjuk, a rokoni ismeretségek a munkanélküliek (65%), valamint a szülési szabadságon vagy főállású anyaként otthon lévők (60%) körében inkább, míg az alkalmazásban dolgozók esetén kevésbé jellemzők (42%).

Településtípus szempontjából a falvakban (51%), valamint városokban (52%) élő válaszadók esetében szignifikánsan magasabb a *kin* kapcsolatok aránya a megyei jogú városok lakói (41%) és a fővárosiak (45%) adataihoz hasonlítva.

Barátok

A kapcsolati napló adatait vizsgálva a kérdezettek kapcsolathálózatának 17%-át teszik ki a baráti kötések, ez átlagosan 1,3 barátot jelent, azonban a szórás rendkívül magas (st.dev. 1,5, min. 0, max. 12).

A megkérdezettek neme szerint nem találtunk szignifikáns különbséget a barátok számában, korosztályi bontásban ugyanakkor jelentős eltérés mutatkozik. A 18–29 éves korcsoportba tartozók tudják magukénak a legtöbb barátot (átlagosan 1,7 barát), a 70 évesek és idősebbek a legkevesebbet (0,8).

Az iskolai végzettség emelkedésével nő a barátok száma is: míg a legfeljebb 8 osztályt végzetteknek átlagosan 0,8 barátjuk van a kapcsolati napló adatai szerint, addig az érettségivel vagy diplomával rendelkezőknek 1,4.

A családi állapot is szignifikáns különbségeket mutat a barátok számát illetően: az egyedülállók bírnak a legtöbb baráttal (1,9), az özvegyek (1), valamint az élettársi kapcsolatban élők a legkevesebbel (0,8). Az életkor ugyanakkor erőteljesen befolyásolja ez utóbbi eredményeket, a különbségek csak a 40 évnél fiatalabb korosztályok esetében maradnak szignifikánsak. A 30 évnél fiatalabb korosztályban a barátok szempontjából az egyedülállók helyzete a legelőnyösebb (2,1), míg a házasoké a legelőnytelenebb (0,6). A 30 évesnél fiatalabb korosztályban az élettársi kapcsolatban élők sokkal több barátot tudhatnak maguk körül, az idősebbek között ugyanakkor éppen az élettársi kapcsolatban élők rendelkeznek a legkevesebb baráttal. Eredményeink megerősítik Vastagh és Huszár megállapítását, miszerint a házasság és élettársi kapcsolat között mért különbségeket nem a párkapcsolati forma, hanem sokkal inkább az életkor magyarázza (Vastagh–Huszár 2008).

A településtípus vonatkozásában szignifikáns különbséget találtunk a barátok számát illetően: a fővárosban élők rendelkeznek a legtöbb baráttal (1,6), a városokban, falvakban élők átlagosan ugyanakkor csak 1 baráttal bírnak. Az életkorra kontrollálva ez az összefüggés ugyancsak elhalványul, és csak a 30–49 éves korosztályban marad szignifikáns.

A munkaerő-piaci státusz és a barátok száma között nem találtunk különbséget.

A kapcsolathálózat mérete természetesen pozitívan befolyásolja a barátok számának alakulását ($r=0,346^{**}$), a *non-kin* kapcsolatok közül ezek azok, amelyek leginkább megnövelik a kapcsolathálózat méretét. Az interakciók száma ugyancsak pozitív összefüggést mutat a barátok számával ($r=0,184^{**}$).

A naplót kitöltők 43%-a nem jegyzett le baráti kapcsolatokat: sem a vizsgált két nap során, sem utólag. A korábban leírt tendenciáknak megfelelően a barát nélküliek csoportjában felülreprezentáltak a 70 éves vagy idősebb válaszadók, a legfeljebb 8 osztályt végzettek, az özvegyek, az élettársi kapcsolatban, valamint a falvakban élők.

A kapcsolatok eredete

A névinterpretáló kérdések során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezett honnan ismeri a naplóba bejegyzett személyt. Az említettek jelentős része (46%) – rokoni kapcsolatok lévén – a család közvetítésén keresztül került a kapcsolathálózatba, azaz valamelyik családtag révén ismerik egymást (pl. a gyermeke barátja/barátnője). A megnevezettek egy nagyobb hányada (18%) munkahelyi, szakmai köréből verbuválódik, illetve a szomszédságból, a közvetlen környezetből (14%). Az alterek fennmaradó

része közös társaság útján (9%), az oktatási intézményeken (6%), közös sporton, hobbin keresztül (1%) kapcsolódik a vizsgált személyhez (ego). A naplót kitöltők számottevő arányban (6%) jelölték meg egyéb ismeretségi forrásként a szolgáltató szektor helyszíneit (pl. bank, posta, szépségszalon, stb.).

A barátokat a válaszadók legnagyobb arányban közös társaságból ismerik (34%), de mintánkban is dominánsan megjelenik az iskola, egyetem (19%), valamint a munkahely, szakmai kapcsolat (19%) a barátválasztás terepeként (Angelusz–Tardos 1991, Utasi 1991), de a szomszédságból is kialakulhatnak baráti kapcsolatok (16%).

Nem szerint nem találtunk eltérést, de az életkor természetesen itt is jelentős kontrollváltozó: a 30 évnél fiatalabb korosztály esetében az ismerkedés terepét hangsúlyosan az iskola, valamint a közös társaság adja, 30 év felett azonban elsősorban a munkahelyi ismeretségek válnak meghatározóvá. 60 éven felül a szomszédsági kapcsolatok látszanak megerősödni. 70 éven felül a családi kötésekén túl, illetve azokat pótolandó, az egyre jellemzőbbé váló elmagányosodás kapcsán megnő a szerepe a szolgáltató szektor által közvetített ismerősöknek.

Az alacsony iskolai végzettségű válaszadók ismeretségi körét leginkább a család adja, a szakmunkásképző, szakiskolai képzéssel rendelkezők esetében a rokonság mellett hangsúlyosabban jelennek meg a szomszédsági viszonyok. Az érettségizett válaszadókat vizsgálva felülreprezentáltak a közös társaságból, és munkahelyi, szakmai körből eredő ismeretségek, a diplomával rendelkezőknél pedig a munkahelyi kapcsolatokon kívül az oktatási intézményeken keresztül szerzett ismeretségek jelennek meg erőteljesebben.

A településtípus szempontjából nem találtunk teljesen lineáris összefüggést a kapcsolatok eredetét vizsgálva, de a megyeszékhelyeken és fővárosban élő válaszadók esetében a nem családi eredetű kapcsolatok meghatározóbbnak bizonyultak, mint a városokban, illetve a községekben, nagyközségekben.

Természetesen a családi állapot is meghatározza az ismeretségek eredetét: míg az egyedülállók nagyobb arányban szereznek ismerősöket közös társaság, vagy közös hobbi közvetítésével, addig a házasok és élettársi kapcsolatban élők kötései többségében a rokoni körből verbuválódnak. Ez az összefüggés azonban az életkori csoportokra kontrollálva sokkal heterogénebb képet mutat.

Várározásainknak megfelelően a munkaerő-piaci szempontból aktívak, az alkalmazásban állók, a tanulók, vállalkozók kapcsolatai nagyobb részt nem családi közegből erednek. A szülési szabadságon lévő édesanyák ismeretségeinek többsége (71%) azonban családi, rokonsági körből verbuválódik, ahogy a munkanélküliek (60%), illetve közmunkások (55%) kapcsolatai is döntően ebből a körből kerülnek ki. Az adatok a gazdasági aktivitásnak a kapcsolathálózat összetételére gyakorolt hatását mutatják, alátámasztva a korábbi kutatási eredményeket (Albert–Dávid 1998, 2003, 2015, Gerő–Hajdu 2015).

Az interakciók gyakorisága

A naplóba került alterek negyedével a válaszadók általában naponta többször, 14%-ukkal napi rendszerességgel beszélnek, 40%-ával hetente vagy hetente többször lépnek interakcióba, 10%-kal havonta többször, 9%-kal havonta egyszer vagy ritkábban, és az említett ismerősök 1%-ával a válaszadók a napló kitöltésének idején találkoztak először.

Természetesen szignifikáns különbség van a naplóba a két nap alatt interakciók nyomán bekerült alterek, valamint a naplóba utólagos kiegészítésként további fontos kapcsolatként beírt alterek csoportja között a beszélgetés gyakorisága szempontjából. A naplóban a két nap alatt említett alterek felével a válaszadók legalább napi rendszerességgel beszélnek, míg a további fontos kapcsolatként beírt alterek mindössze 5%-ával ápolnak ilyen intenzitású kapcsolatot. Ez az eredmény is alátámasztja, hogy a kapcsolati napló módszer a valós és aktív kapcsolatokat méri fel.

Nem szerint ebben az esetben sem találtunk eltérést, az életkor ugyanakkor ebben a dimenzióban is az egyik legerősebb kontrollváltozó. Az életkor előrehaladtával egyre gyengébb intenzitású kapcsolattartás jellemzi a válaszadókat. Amíg a legfiatalabb (18–29) korcsoportba tartozók ismerőseinek 50%-ával legalább naponta beszél, addig a 70 évnél idősebbek kapcsolataik 35%-ával ápolnak legalább napi rendszerességű kapcsolatot, ami együttal az idősek nagyfokú társas izolációjára utal.

A családi állapot ugyancsak jelentős tényező a beszélgetések gyakoriságát illetően. A legintenzívebb kapcsolatokkal az élettársi kapcsolatban élők rendelkeznek (ismerőseik 53%-ával legalább naponta beszélnek), a legritkábban pedig az özvegyek tartják a kapcsolatot ismerőseikkel (kapcsolataik 27%-ával beszélnek csak legalább napi rendszerességgel).

Az iskolai végzettség szintén meghatározza az alterekkel való beszélgetések gyakoriságát. Lineáris összefüggés nem mutatható ki, az érettségivel rendelkező válaszadók ápolják a legintenzívebb kapcsolatot (ismerőseik 44%-ával legalább naponta beszélnek), a felsőfokú végzettségűek pedig a legkevésbé intenzíveket (ismerőseik 33%-ával beszélnek legalább napi rendszerességgel).

A legintenzívebb kapcsolattartás a születési szabadságon lévőkre, tanulókra, közmunkásokra, illetve az alkalmazásban állókra jellemző, ők ismerőseik legalább 40%-ával naponta többször beszélnek. A nyugdíjasok, alkalmi munkákból élők, valamint a munkanélküliek ismerőseiknek legfeljebb harmadával beszélnek naponta.

A naponta több alkalommal történő kapcsolattartás leginkább a községekben, nagyközségekben élőkre jellemző. A városban élő megkérdezettek a naplóban megjelöltekkel naponta találkozhatnak és beszélgetnek, míg a megyei jogú városokban élők inkább a heti, illetve a heti többszöri beszélgetése jellemző. A havonta többszöri kapcsolattartásban a fővárosban élők mutattak pozitív eltérést a többi településtípushoz képest.

Fontos, bizalmas kapcsolatok

Elemzésünkben azokat az altereket tekintettük bizalmas kapcsolatnak, akikkel a válaszadók rendszeresen megbeszélnek fontos dolgait. A kérdezettek ismerőseik 39%-ával rendszeresen megbeszélnek fontos dolgait, 34%-ával inkább igen, 19%-kal inkább nem, 8%-kal pedig egyáltalán nem beszélnek életük fontos, meghatározó kérdéseiről. A válaszadók átlagosan 5,2 olyan altert említettek (az átlagosan 7,2 alterből álló kapcsolathálózatból), akikkel fontos dolgait megbeszélnek, vagy inkább megbeszélnek (szórás: 3,2, min. 0, max. 20).

Várákozásunknak megfelelően a bizalmas kapcsolatokat illetően is különbséget találtunk a vizsgált két nap alatt megvalósult interakciók nyomán naplóba jegyzett, és az utólagosan, további fontos kapcsolatként beírt alterek között. Az utólagosan említett alterek között sokkal nagyobb arányban szerepeltek ún. bizalmas kapcsolatok, akikkel a kérdezettek fontos dolgait megbeszélnek. A mindennapos interakciók során sokkal inkább a kevésbé bizalmas ismerősök jelennek meg.

A megkérdezettek neme szempontjából a legutóbbi kutatások eredményeivel összhangban a mi mintánkon sem mutatható ki szignifikáns különbség a bizalmasok számát tekintve (Albert-Dávid 2016). Településtípus, iskolai végzettség és gazdasági aktivitás szempontjából sem találtunk statisztikai különbséget a bizalmasok számát illetően. Az egyes korcsoportok ugyanakkor ebben az esetben is szignifikáns eltérést mutatnak: a legtöbb bizalmassal az 50–59 éves korcsoport rendelkezett (6,4), a legkevesebb a 70 évesnél idősebbek (4,7). A bizalmasok száma a házasság kapcsolathálózatában (5,9), valamint az élettársi kapcsolatban élőkénél (5,1) volt a legmagasabb. A legkevesebb bizalmast az elváltak, különélők (4,6), valamint az özvegyek (4,3) körében mértünk.

DISZKUZZIÓ

Az integrációs kutatás újdonsága, hogy az egyéni kapcsolati erőforrások feltárására egyszerre több módszert is alkalmazott, megteremtve ezzel a lehetőséget az egyes mérőeszközök nyomán kirajzolódó kapcsolatmintázatok összehasonlításához. Ebben a részben az első leíró statisztikák alapján szeretnénk felhívni a figyelmet a kapcsolati napló által hozott „pluszokra” és „mínuszokra” a kutatásban alkalmazott egyéb névgenerátor módszerek („*Hány barátja van Önnek?*”, valamint a Fischer-féle névgenerátor (1982) bizalmas kapcsolatokat feltáró szituációja) által kapott eredményekhez képest. Az összehasonlítás a kapcsolati naplót, valamint névgenerátort is kitöltő 345 fő adatain alapul. Ahogy a módszertani fejezetben is hangsúlyoztuk, a kapcsolati napló egyik legnagyobb erőssége, hogy a válaszadó percepcióján alapuló névgenerátor-módszerekkel szemben valós interakciók mentén tárja fel az egyéni kapcsolathálózatot. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a névgenerátor-módszerek elsősorban az erős kötésekből

álló személyes kapcsolathálózat feltárására alkalmasak, míg a naplós módszer – eddigi tapasztalataink alapján – az erős és a gyenge kapcsolatokat is felfedi. A két módszer összevetését éppen ezért csak az erős kapcsolatokat mérő kérdések mentén vizsgáljuk. Az adatokat tehát a fentiekkel összhangban három dimenzióban, a rokoni-nem rokoni kötések, a bizalmasok, valamint a barátok számát illetően vetjük össze annak ismeretében, hogy a módszerek eltérő keretei miatt az összehasonlítás csak bizonyos korlátok között lehetséges.

A kapcsolati napló alapján a válaszadók kapcsolathálózatának 48%-át alkotják a rokoni (*kin*) kapcsolatok. Ez az eredmény igazodik a korábbi kutatások tapasztalataihoz (Albert–Dávid 2007, 2015). A naplót is kitöltő válaszadók körében a főkérdőívben feltett névgenerátor-módszer első szituációja⁶ által kirajzolódó kapcsolathálózatokban a rokoni kapcsolatok aránya átlagosan 42% volt, ami nem mutat lényeges különbséget a naplós adatokhoz képest (Albert–Dávid 2016).

Míg a két módszert összevetve a rokoni-nem rokoni kapcsolatok arányában nincs különbség, addig a kapcsolati naplóban átlagosan több *kin* kapcsolatot említettek a válaszadók (lásd 5. táblázat). A naplós adatok szerint a válaszadóknak átlagosan 3,4 (szórás 2,6, min. 0, max. 16) *kin* kapcsolatuk van, a két nap alatt folytatott interakciókra szűkítve az adatbázist ez 2,5-re csökken (szórás 2, min. 0, max. 12), a névgenerátoros módszer első szituációjában ugyanakkor átlagosan egy családi, rokoni kötést említettek a mindkét mérőeszközt kitöltők (szórás 1,1, min. 0, max. 5). Fontos azonban megjegyezni, hogy amíg a névgenerátor-módszernél maximum 5 altert lehetett megnevezni egy-egy szituációban, addig a kapcsolati naplónál nincsen felső határ, így nagyobb teret kaphatnak egyéb rokoni kötések is, azaz az összehasonlítás ebben a formában csak korlátok között lehetséges.

A naplóban fontos, bizalmas kapcsolatként megnevezett ismerősöket ugyancsak a névgenerátor első szituációjával hasonlítottuk össze. Az a 345 kérdezett, aki a naplót is és a kérdőívet is kitöltötte, a naplóban átlagosan 5,2 olyan altert említett, akikkel fontos dolgait meg, vagy inkább megbeszéli (szórás: 3,2, min. 0, max. 20). Abban az esetben, ha az adatbázist csak azokra az alterekre szűkítjük, akikkel a kérdezett a vizsgált két nap alatt tényleges interakcióban volt, akkor ez a szám átlagosan 4 főt jelent (szórás: 2,5, min. 0, max. 14). Az utólagosan említett, további fontos kapcsolatként megjelölt alterek között nagyobb arányban szerepeltek olyan, erős kapcsolatok, akikkel a válaszadók fontos dolgaikat megbeszélik. A névgenerátor első szituációjában említett bizalmas kapcsolatok száma ugyanezen válaszadóknál átlagosan 2,3 volt (szórás: 1,2, min. 0, max. 5) (lásd 5. táblázat). A naplós adatok alapján a bizalmas kapcsolatok körében a

6 „A legtöbb ember egy-egy fontos dolgot időnként megbeszél másokkal. Ha mondjuk az elmúlt félévre gondol, kik azok az emberek, akikkel Ön a fontosabb dolgait, problémáit megbeszélte? Elég, ha a keresztneveket vagy a kezdetbetűket említi. Legtöbb öt ilyen személyt említhet!” (Fischer 1982)

kin kapcsolatok felülreprezentáltak – az összes említettnek az 58%-a. A névgenerátor által kirajzolódó kapcsolathálózatokban a bizalmas kapcsolatok 42%-a rokon kapcsolat. A naplóban baráti kapcsolatok szintén megjelennek bizalmas kapcsolatokként, de a rokon kötésekhez képest sokkal alacsonyabb arányban – mindössze 20%-át teszik ki a bizalmas kapcsolatoknak. Ezzel ellentétben a névgenerátor-szituációban az említett bizalmas alterek 48%-a barát.

5. táblázat. A kapcsolati napló és a névgenerátor vonatkozó eredményeinek összehasonlítása

	Kin	Bizalmas	Barát
Kapcsolati napló (két nap során lejegyzett alterek)	2,5	4	0,9
Kapcsolati napló (két nap során lejegyzett + további fontos kapcsolatként beírt alterek)	3,4	5,2	1,3
Névgenerátor első szituációjában említettek	0,9	2,3	2,8

A kapcsolati napló alapján a válaszadók átlagosan 1,3 baráttal rendelkeznek, azonban a szórás rendkívül magas (szórás: 1,5, min. 0, max. 12). A kutatásban szereplő klasszikus „*Hány barátja van Önnnek?*” kérdésre adott válaszok kétszer annyi barátot feltételeznek a megkérdezettek kapcsolathálózatában, átlagosan 2,8-at (szórás 3,6, min. 0, max. 30). Ez a különbség is jól rávilágít a naplós módszer azon sajátosságára, hogy a válaszadók percepciójához képest ebben az esetben a valós interakciók alapján rajzolódik ki a kapcsolathálózat struktúrája. Még erőteljesebbé válik a különbség, ha a naplós adatokat ténylegesen azokra az alterekre szűkítjük, akikkel a válaszadók valós interakcióban voltak. A naplót kitöltők a két nap során átlagosan 0,9 barátot említettek (szórás: 1,3, min. 0, max. 12), további fontos kapcsolatként pedig átlagosan 0,4 barátot jelöltek (lásd 5. táblázat). Eszerint jelentős különbség van tehát a baráti kapcsolatok között abból a szempontból is, hogy mennyire képezik részét a mindennapi, valós interakcióknak.

ÖSSZEGZÉS

Az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a mai magyar társadalomban* című országos kutatás keretében lehetőségünk adódott a kapcsolati naplót, mint az egyéni kapcsolathálózat feltárásának alternatív módszerét országos reprezentatív mintán alkalmazni. Hazánkban a kapcsolati napló módszer kialakítása nem túl hosszú múltra tekint vissza, 2010-ben került először alkalmazására Nyíregyházán, egy lokális életminőség-kutatás során és mind ez idáig kisebb mintát (Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat) vizsgáltunk vele. Ugyanakkor jelenlegi tudásunk szerint a kapcsolati napló módszer országos, reprezentatív mintán történő alkalmazása nemzetközi viszonylatban is egyedülálló.

Az eddigi alkalmazásokhoz képest továbblépést jelentett a korábbi tapasztalatok figyelembevételével, külön ehhez a kutatáshoz kialakított két napos kapcsolati napló, mely a vizsgált időszakban megvalósult interakciókon túl lehetőséget adott a kérdezeteknek arra is, hogy olyan kapcsolataikat is fel tudják jegyezni, akikkel nem találkoztak a vizsgált két nap alatt, de valami miatt fontosak számukra. Így egyrészt képet kaptunk a személyeket körülvevő kapcsolathálózat aktivizálódó részéről, ugyanakkor megismerehettük az egyén számára fontos, de nem feltétlenül aktív részét is. A feljegyzett kapcsolatok minél szélesebb körű megismeréséhez 19 névinterpretáló kérdést dolgoztunk ki, mely tartalmazza az adott interakcióra (beszélgetés) vonatkozó információkon túl a megnevezett személyek (alterek) szociodemográfiai jellemzőit, továbbá az ego-alter kapcsolat jellemzőit. Ugyancsak újszerűek a névinterpretáló kérések között megjelenő, a kapcsolatok erősségét vizsgáló névinterpretáló kérdéseink, melyek kialakításakor Granovetter definíciójából indultunk ki.

Tanulmányunkban a kutatás során kapcsolati naplót is kitöltő 345 válaszadó egyéni kapcsolathálózati jellemzőit mutattuk be méret és kompozíció szerint. A mintába került válaszadók összesen 2023 altert jegyeztek fel a kapcsolati naplókba, ennyi emberrel találkoztak a vizsgált két nap alatt. Velük összesen 3816 alkalommal kerültek valamilyen formában (személyesen, telefonon, interneten) interakcióba. Az átlagos network-méret 5,7. A megkérdezettek 564 további altert jegyeztek fel, akikkel a két nap alatt nem voltak interakcióban, de fontos kapcsolatok. Velük kiegészítve, a kapcsolati napló adatai alapján a megkérdezettek ilyen módon mért átlagos network-mérete 7,2.

Összefüggést keresve a fő szociodemográfiai, szocioökonómiai változók között a legmeghatározóbb változóknak az életkor, a családi állapot, valamint az iskolai végzettség bizonyultak. A network összetétele szempontjából megerősíthetjük a korábbi kutatások eredményeit: a naplót kitöltők szociodemográfiai szempontból saját magukhoz hasonló ismerősi körrel rendelkeznek, a kapcsolati napló által feltárt kapcsolathálózatok tehát erősen homofilek.

A továbbiakban a naplóban a két nap alatt nem megjelenő, de fontos kapcsolatként megjelölt ismerősöket összehasonlítottuk azokkal az alterekkel, akikkel a válaszdók tényleges interakcióban voltak a vizsgált időszak alatt és azt láttuk, hogy a két nap alatt bejegyzett alterek között szignifikánsan nagyobb arányban találunk *non-kin* kapcsolatokat. Ez igazolja a módszer azon hozadékát, hogy a valós kapcsolatokat feltáró naplóban sokkal inkább megjelennek az egyén közvetlen környezetében lévő gyenge, a társadalmi integráció szempontjából fontos kapcsolatok.

A kapcsolati napló a rokoni, valamint a bizalmas kapcsolatok számát vizsgálva a kapcsolatok szélesebb körét mutatja, ugyanakkor a nem rokoni kapcsolatokat is tágabb spektrumban, több gyenge kötéssel jeleníti meg. Az egyéb kapcsolatok között például olyan altereket említettek a kitöltők, akikkel munkájuk során kapcsolatba kerülnek, vagy valamilyen szolgáltatás igénybevétele miatt találkoznak. Ezek a gyenge kötések, amik esetenként potenciális erőforrást jelenthetnek az egyén számára.

A kapcsolati napló eredményei nem támasztják alá azon korábbi kutatások eredményeit, miszerint a nők kapcsolathálózatában a rokoni kötések dominánsabban jelennek meg, és életkor szempontjából sem találtunk statisztikai eltérést a rokoni kapcsolatok arányában. A családi állapot ugyanakkor nagymértékben meghatározza a rokoni kapcsolatok arányát az egyéni kapcsolathálózatban: a rokoni kapcsolatok aránya az egyedülállók, valamint az özvegyek, továbbá a különélők-elváltak körében a legalacsonyabb. A családi állapot hatását az életkor nagyban árnyalja.

Integrációs szempontból fontos kérdés lehet a kapcsolatok eredete. A vonatkozó névinterpretáló kérdések mentén megállapíthatjuk, hogy a 30 évnél fiatalabb korosztály esetében az ismerkedés terepét hangsúlyosan az iskola, valamint a közös társaság adja, 30 év felett azonban elsősorban a munkahelyi ismeretségek válnak meghatározóvá. Az idősebb korosztályt illetően a 60 éven felül a szomszédsági kapcsolatok látszanak megerősödni, 70 éven felül pedig a családi kötésekén túl megnő a szerepe a szolgáltató szektor által közvetített ismerősöknek. Ugyancsak lényeges hangsúlyozni, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező válaszdók ismerkedési terepét leginkább a család adja, ami magyarázza az erős kapcsolatok nagyobb arányát. A szakmunkásképző, szakiskolai képzéssel rendelkezők esetében a rokonság mellett hangsúlyosabban jelennek meg a szomszédsági viszonyok, melyek már kissé színesebbé, heterogénné tehetik a networköt. Az érettségizett válaszdókat vizsgálva felülreprezentáltak a közös társaságból és munkahelyi, szakmai körből eredő ismeretségek, a diplomával rendelkezőknél pedig a munkahelyi kapcsolatokon kívül az oktatási rendszeren keresztül szerzett ismeretségek jelennek meg erőteljesebben, azaz a társadalmi integráció szempontjából fontos gyenge kötések.

A kutatás során alkalmazott különböző módszerek lehetőséget adtak az összehasonlításra is. Tanulmányunkban a kapcsolati napló, illetve a névgenerátor első szituációjából származó adatokat vetettük össze három dimenzióban: 1) a rokoni-nem rokoni kötések, 2) a bizalmasok, valamint 3) a barátok számát illetően.

Tapasztalataink szerint a két módszert összevetve a rokoni-nem rokoni kapcsolatok arányában nincs különbség, viszont a kapcsolati naplóban átlagosan több rokoni kapcsolatot említettek a válaszadók. A napló adatai szerint a válaszadóknak átlagosan 3,4 rokoni kapcsolatuk van (a két nap alatt folytatott interakciókra szűkítve az adatbázist ez 2,5-re csökken), ugyanakkor a névgenerátoros módszer első szituációjában átlagosan egy családi, rokoni kötést említettek a kitöltők. Itt fontos újból hangsúlyozni, hogy a naplóban korlátlan volt a megjelölhető személyek száma, míg a névgenerátor módszer vizsgált szituációjában maximum 5 altert írhattak be a megkérdezettek, továbbá míg a névgenerátor első sorban az erős kötésekkel álló kapcsolathálózat feltárására fókuszál, a napló gyenge kapcsolatokat is mér.

A megkérdezettek a naplóban átlagosan 5,2 olyan altert említettek, akikkel fontos dolgait meg-, vagy inkább megbeszéli. Abban az esetben, ha az adatbázist csak azokra az alterekre szűkítjük, akikkel a kérdezett a vizsgált két nap alatt tényleges interakcióban volt, akkor ez a szám átlagosan 4 főt jelent. A névgenerátor első szituációjában említett bizalmas kapcsolatok száma ugyanezen válaszadóknál átlagosan 2,3 volt.

A felmérésben szereplő, a válaszadó percepcióján alapuló névgenerátor-módszerrel összevetve a konkrét, megvalósult interakciókra épülő kapcsolati napló összességében viszont kevesebb baráti kapcsolatot fedett fel. A naplóban a baráti kapcsolatok ötödét teszik ki a bizalmas kapcsolatoknak, ellentétben a névgenerátor-szituációval, ahol az említett bizalmas alterek közel fele barát.

A kapcsolati napló alapján a válaszadók átlagosan 1,3 baráttal rendelkeznek, a kutatásban szereplő klasszikus „*Hány barátja van Önnek?*” kérdésre adott válaszok azonban kétszer annyi barátot feltételeznek. Ez a különbség is jól rávilágít a naplós módszer azon sajátosságára, hogy a válaszadók percepciójához képest ebben az esetben a valós interakciók alapján rajzolódik ki a kapcsolathálózat struktúrája. Még erőteljesebbé válik a különbség, ha a naplós adatokat ténylegesen azokra az alterekre szűkítjük, akikkel a válaszadók valós interakcióban voltak. Úgy tűnik, hogy jelentős különbség van a baráti kapcsolatok között abból a szempontból is, hogy mennyire képezik részét a mindennapi, valós interakcióknak.

HIVATKOZÁSOK

- Albert F. – Dávid B. (1998) A barátokról. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1998*. TÁRKI, Budapest, 257–276.
- Albert F. – Dávid B. (1999) A bizalmas kapcsolatokról. In Szivós P. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Monitor 1999*. TÁRKI, Budapest, 218–230.
- Albert F. – Dávid B. (2003) *Az emberi kapcsolatok alakulása Magyarországon a XX. század utolsó évtizedében*. TÁRKI, Budapest.
- Albert F. – Dávid B. (2007) *Embert barátjáról. A barátság szociológiája*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Albert F. – Dávid B. (2012) Az interperszonális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon. In Kovács I. et al. (szerk.) *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó, Budapest, 343–356.
- Albert F. – Dávid B. (2015) Mikromiliő integrációs megközelítésben: A személyes kapcsolatokra vonatkozó eddigi kutatási eredmények áttekintése. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 2015(4), 1–11.
- Albert F. – Dávid B. (2016) A magyarországi kapcsolathálózati struktúrák jellemzői 2015-ben. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2016(3), 22–47.
- Angelusz R. – Tardos R. (1991) A magyarországi kapcsolathálózatok néhány sajátossága. In Angelusz R. – Tardos R. (szerk.) *Hálózatok, stílusok, struktúrák*. ELTE Szociológiai Intézet – Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest, 55–77.
- Angelusz R. – Tardos R. (1998) A kapcsolathálózati erőforrások átrendeződésének tendenciái a kilencvenes években. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1998*. TÁRKI, Budapest, 237–256.
- Angelusz R. – Tardos R. (2002) Társas kötelékek és kulturális tradíciók a magyar zsidóság különböző nemzedékeiben. In Kovács A. (szerk.) *Zsidók a mai Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest, 41–76.
- Angelusz R. – Tardos R. (2006) Hálózatok a magyar társadalomban. In Kovács, I. (szerk.) *Társadalmi metszetek*. Napvilág Kiadó, 227–252.
- Angelusz R. – Tardos R. (2011) Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciaspirál. In Tardos R. – Enyedi Zs. – Szabó A. (szerk.) *Részvétel, képviselőlet, politikai változás*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 347–382.
- Coleman, J. S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, (94), S95–120.
- Dávid, B. – Huszt, É. – Barna, I. – Fu, Y.-c. (2016) Egocentric Contact Networks in Comparison: Taiwan and Hungary. *Social Networks*, 44(2016), 253–265.
- Dávid B. – Huszt É. – Lukács Á. (2016) A társas kapcsolatok jelentősége a társadalmi integrációban. In Kósa Zs. (szerk.) *Helyzetkép a magyarországi romákról*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 67–86.
- Fischer, C. (1982) *To Dwell Among Friends*. Berkeley: University of California Press.
- Freeman, L. C. – Thompson, C. R. (1989) Estimating acquaintanceship volume. In Kochen, M. (szerk.) *The Small World*. New York: Ablex, Norwood, 147–158.

- Fu, Y.-c. (2005) Measuring Personal Networks with Daily Contacts: a Single-item Survey Question and the Contact Diary. *Social Networks*, 27(3):169–186.
- Fu, Y.-c. (2007) Contact Diaries: Building Archives of Actual and Comprehensive Personal Networks. *Field Methods*, 19(2), 194–217.
- Fu, Y.-c. (2008) The Immediate Returns on Time Investment in Daily Contacts. Exploring the Network-Overlapping Effects from Contact Diaries. In Hsung, R. M. – Lin, N. – Breiger, R. (szerk.) *Contexts of Social Capital. Social Networks in Markets, Communities and Families*. Routledge, Taylor and Francais Group, New York, London, 327–348.
- Fu, Y.-c. – Wang, D.-W – Chuang, J.-H. (2012) Representative Contact Diaries for Modeling the Spread of Infectious Diseases in Taiwan. *PLoSOne*, 7(10), e45113. DOI: 10.1371/journal.pone.0045113.
- Fu, Y.-c. – Ho, H.-C. – Chen, H.-M. (2013) Weak Ties and Contact Initiation in Everyday Life: Exploring Contextual Variations from Contact Diaries. *Social Networks*, 35(3): 279–287.
- Gerő M. – Hajdu G. (2015) Az egyéni kapcsolatháló nagysága, heterogenitása és a társadalmi integráció Magyarországon. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2015(4), 12–33.
- Granovetter, M. S. (1973) The Strenght of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Granovetter, M. S. (1974) *Getting a Job. Study of Contacts and Careers*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gurevitch, M. (1961) *The Social Structure of Acquaintanceship Networks*. Ph.D. Dissertation. Massachusetts: Institute of Technology, Department of Economics and Social Science.
- Husztai É. – Dávid B. – Vajda K. (2013) Strong tie, weak tie and in-betweens: a continuous measure of tie strength based on contact diary datasets. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 79(6), 38–61.
- Husztai É. (2015) *Megismer-betem. A személyes kapcsolathálózat feltárásának új formája: kapcsolati napló*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Kopasz M. – Szántó Z. – Várhalmi Z. (2008) A magyar háztartások tagjainak kapcsolatháló-dinamikája 1992 és 2007 között. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Újratervezés. Életutak és alkalmazkodás a rendszerváltás évtizedeiben*. TÁRKI, Budapest, 105–120.
- Kretzschmar, M. – Mikolajczyk, R. T. (2009). Contact Profiles in Eight European Countries and Implications for Modelling the Spread of Airborne Infectious Diseases. *PLoS One*, 4(6), e5931.
- Kovács I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2016) A magyar társadalom integrációs és rétegződésmoდეllei. *Szociológiai Szemle*, 26(3), 4–27.
- Laumann, E. O. (2006) A 45-year Retrospective on Doing Networks. *Connections*, 27, 65–90. <http://doi.org/10.1.1.211.8478>.
- Lonkila, M. (1999) *Social Networks in Post-Soviet Russia: Continuity and Change in the Everyday Life of St.Petersburg Teachers*. Kikimora Publications, Helsinki.
- Lukács, Á. – Dávid, B. (2015) *Gypsy University Students' Network Composition from the Social Capital Approach*. Sunbelt XXXV International Sunbelt Social Network Conference, International Network for Social Network Analysis (INSNA), Brighton, UK, 23–28 June, 2015.

- Mossong, J. – Hens, N. – Jit, M. – Beutels, P. – Auranen, K. – Mikolajczyk, R. – Massari, M. – Salmaso, S. – Tomba, G. S. – Wallinga, J. – Heijne, J. – Sadkowska-Todys, M. – Rosinska, M. – Edmunds, W. J. (2008) Social contacts and mixing patterns relevant to the spread of infectious diseases. *PLoS Medicine*, 5(3), e74.
- Pahl, R. – Spencer, L. (2004) Personal Communities: Not Simply Families of 'Fate' or 'Choice'. *Current Sociology*, 52(2), 199–221. DOI: 10.1177/0011392104041808.
- Pál, J. – Stadtfeld, C. – Grow, A. – Takács, K. (2015) Status perceptions matter: Understanding disliking among adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 26(4), 805–818. DOI: 10.1111/jora.12231.
- Portes, A. (1998) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, (24), 1–24.
- Read, J. M. – Edmunds, W. J. – Riley, S. – Lessler, J. – Cummings, D. A. (2012) Close encounters of the infectious kind: methods to measure social mixing behaviour. *Epidemiology and Infection*, 140(12), 2117–2130.
- Sik E. (1988). *Az „örök” kaláka*. Gondolat, Budapest.
- de Sola Pool, I. – Kochen, M. (1978) Contacts and Influence. *Social Networks*, 1(1978/1979), 5–51.
- Szabó A. – Oross D. (2016) A politikai rendszerintegrációt befolyásoló tényezők. *Politikatudományi Szemle*, 25(3), 59–84.
- Tóth O. (2012) Társadalmi integráció és család. In Kovács I. et al. (szerk.) *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó és MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 369–382.
- Utasi Á. (1990) Baráti kapcsolatok. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1990*. TÁRKI, Budapest, 475–487.
- Utasi Á. (1991) Az interperszonális kapcsolatok néhány nemzeti sajátosságáról. In Utasi Á. (szerk.) *Társas kapcsolatok*. Gondolat, Budapest, 169–193.
- Utasi Á. (2002) *A bizalom hálójá*. Új Mandátum, Budapest.
- Utasi Á. – Páthy Á. – Hári P. (2004) A kapcsolatok nemzetközi trendje másfél évtized távlatában. In Utasi Á. (szerk.) *Kapcsolatok nemzetközi metszetben*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 9–39.
- Utasi Á. (2006) A minőségi élet feltételei és forrásai. In Utasi Á. (szerk.) *A szubjektív életminőség forrásai. Biztonság és kapcsolatok*. MTA Politikai Tudományok intézete, Budapest, 13–50.
- Utasi Á. (2008) *Éltető kapcsolatok. A kapcsolatok hatása a szubjektív életminőségre*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Utasi Á. (2013) *Kötelékben. Szolidaritás-hálók és közélet*. Belvedere – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szeged.
- Vastagh Z. – Huszár Á. (2008) Kapcsolatszegény – Aki szegény az a legszegényebb? *Statistikai Szemle*, 86(12), 1103–1125.
- Yen, T.-J. – Fu, Y.-c. – Hwang, J.-S. (2016) Alters as Species: Predicting Personal Network Size from Contact Diaries. *Social Networks*, 45, 78–88.

FÜGGELÉK

	Két nap alatt folytatott interakciók száma	Network-méret (két nap alatt beírt alterek + további fontos kapcsolatként beírt alterek száma)
<i>Életkori csoportok</i>	$p=0,030$	$p=0,008$
18–29	11,5	6,8
30–39	12,8	7,4
40–49	9,8	6,5
50–59	11,8	9,1
60–69	9,5	7,3
70+	8,5	5,9
<i>Családi állapot</i>	$p=0,002$	$p=0,032$
Egyedülálló	10,9	7
Élettársi kapcsolatban él	11,5	6,5
Házass	12,2	8,1
Különélő, elvált	9,3	6,9
Özvegy	7,1	5,8
<i>Gazdasági aktivitás</i>	$p=0,033$	<i>nincs szignifikáns kapcsolat</i>
Alkalmazott	11,7	
Vállalkozó, önálló, saját vállalkozásában alkalmazott	2,1	
Alkalmai munkákat, megbízásokat vállal	8,7	
Munkanélküli (közmunács is)	12,9	
Nyugdíjas (öregségi, rokkant, özvegyi)	8,7	
Szülési szabadságon, gyeden, gyesen, gyeten van	8,7	
Tanuló	12,9	
Egyéb (pl. eltartott)	9,6	
<i>Településtípus</i>	$p=0,047$	$p=0,049$
Budapest kerületei	10,5	6,6
Megyeszékhely, megyei jogú város	9	6,7
Többi város	11,1	6,9
Község, nagyközség	12,2	8,3